

ОСОБИСТА І КОЛЕКТИВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У РОМАНІ МІГЕЛЯ ДЕ УНАМУНО «СВЯТИЙ МАНУЕЛЬ ДОБРИЙ, МУЧЕНИК»

У статті представлено дослідження роману М. де Унамуно «Святий Мануель Добрий, мученик» через призму особистісної й колективної ідентичностей дієвих осіб. Виокремлено три види ідентичності: штучну, приховану й інтраісторичну. Простежено перехід від штучної, соціально зумовленої ідентичності, через приховування або замовчування індивідуальних рис, до індивідуальної ідентичності, представленій в колективній інтраісторії. Розкрито авторські методи пошуку справжньої людини, її ідентичності, людини «з м'яса та кісток».

Ключові слова: особистісна ідентичність, колективна ідентичність, замовчування ідентичності, інтраісторія.

В статье представлено исследование романа М. де Унамуно «Святой Мануэль Добрый, мученик» сквозь личностную и коллективную идентичности действующих лиц. Выделены три вида идентичности: искусственная, скрытая и интраисторическая. Прослежен переход от искусственной, социально обусловленной идентичности, через укрытие или замалчивание индивидуальных черт, к индивидуальной идентичности, представленной в коллективной интраистории. Раскрыты авторские методы поиска настоящего человека, его идентичности, человека «из мяса и костей».

Ключевые слова: личностная идентичность, коллективная идентичность, замалчивание идентичности, интраистория.

The paper presents the study of the novel M. de Unamuno «Saint Manuel Good, Martyr» through the prism of personal and collective identities of effective people. Outlined three types of identity: an artificial, hidden and intraistorychnu. Traced the transition from artificial, caused by social identity by hiding or ignoring individual traits to individual identity, represented in collective intraistoriyi. Reveals the author's methods of finding a real man, his identity, the human «meat and bones».

Key words: personal identity, collective identity, concealment of identity, intrahistory.

Життя і творчість іспанського філософа й письменника Мігеля де Унамуно припадає на добу модернізму, що визначається гетерогенністю й дифузорністю літературних жанрів, зміщенням від нарації подій до презентації персонажа, самоусвідомлення якого є структурним елементом твору. Іншою особливістю є розчинення чи розкладання персонажа, як однорідної субстанції, на послідовність розпорочених станів, артикуляцію різнорідних емоцій, відтінків, сподівань. Унамуно, як мислитель-екзистенціаліст і автор модерних романів, ставить собі за мету віднайти істинну ідентичність людини – людини «з плоті та крові». Переконалим прикладом цього є останній, найкоротший роман Унамуно «Святий Мануель Добрий, мученик», написаний у 1930 р. Попри невеликий обсяг цього тексту, автор таки вважає його романом, тому що «роман – це більш інтимна історія, більш істинна» [5, с. 149].

«Святий Мануель», як і вся творчість письменника, піддавалися частій критиці різноманітних дослідників, які, як правило, докладно вивчали сюжет роману,

попередньо окреслюючи самого автора як послідовника того чи іншого художнього напрямку. Натомість недостатньо уваги приділялося прихованим або замовченим ідентичностям, за якими сам автор ховав свої власні сумніви. Власне аналіз унамунівських творів через проблему ідентичності, різновекторного і нестійкого процесу дозволяє по новому побачити персонажі та й самого автора.

Головним героєм роману є Дон Мануель, священник невеликого баскського селища Вальверде де Люсерна. Про головного персонажа читач дізнається із розповіді чи, радше, сповіді Анхели Карбальїно, жительки того ж селища, яка поставила собі за мету переповісти істинне життя святого Дона Мануеля, котрий насправді провадив святе життя, хоча й втратив віру. Таким чином, Анхела, переповідаючи історію дона Мануеля та, водночас, історію оточуючих його людей – в тому числі й свою власну історію – демонструє цю неповторність образів, які, на переконання німецького дослідника Г. Люббе, відрізняються власними історіями [2, с. 108]. Адже оповідь Анхели складають не лише її

власні спогади, а й інформація, яку вона почерпнула від свого брата Лазаря і Дона Мануеля. За логікою Люббе, відбувається ототожнення природного середовища й окремих людей, представлених в оповіді, з індивідуальністю Святого Мануеля. Внаслідок цього витворюється своєрідна локальна ідентичність, в якій переплітаються географічні особливості – село Вальверде де Люсерна, його природне середовище (озеро, гора) – й особистість Святого Мануеля. У підсумку можемо говорити про існування різносторонньої колективної ідентичності «село святого Мануеля», котра є вихідною для індивідуальних ідентичностей.

Шукаючи справжньої індивідуальності своїх героїв – їхньої «плоті та крові» – М. де Унамуну подає три приклади ідентичності. Передусім, це штучна – історична – ідентичність. Тут ідеться про ідентичність Анхели-школярки, відображену в її подружці, котра, потрапивши до монастирської школи, розривається між бажанням чернечого життя та заміжжям. Аби наголосити на її особливостях, автор вдається до протиставлення модерної – міської – й католицької ідентичності: «місто – оплот прогресизму, монастир – консерватизму» [5, с. 100].

Штучність ідентичності товаришки Анхели, «котра надзвичайно прив'язалася до мене і неодноразово пропонувала нам разом вступити до монастиря, присягнувши, навіть скріпивши присягу власною кров'ю, на вічне сестринство, а іноді – розповідала, із напівзакритими очима, про наречених і подружні пригоди» [5, с. 98], пояснюється її намаганням закріпити за собою усталені, загальноживані форми людської діяльності: «черниця» або «дружина». Їх використання вело до спрощеного розуміння людини, проти якого категорично виступав Унамуну, стверджуючи: «Всі прагнуть класифікувати і помістити мене в один із квадратиків, у яких вони розміщують душі, кажучи про мене: він лютеранин, він кальвініст, він атеїст, він раціоналіст, він містик, або який-небудь інший заголовок, значення якого вони до кінця не знають, але який їм дозволяє більше не думати. А я не хочу бути класифікованим, тому що я, Мігель де Унамуну, як і будь-яка інша людина, що прагне повного пізнання, є унікальним [...] я кажу, що немає думок, а є ті, що думають» [4].

Такою ж є ідентичність брата Анхели – Лазаря – котрий повертається з Америки, переконаний у правильності нових, прогресивних ідей, критично налаштований до віри й релігії, зокрема, та переповнений бажанням оселитися в місті – великому прогресивному місті Мадриді. «У селі – казав він – тупіють, втрачають людську подобу й бідніють. І додав: Цивілізація – це протилежність до селянськості» [5, с. 116]. Категорично не підтримує його бажання мати, котра хоче залишитися в своєму домі, тому що «у моєму віці не мінатися болота!» [5, с. 116]. Проти переїзду також Анхела, яка не може покинути свого Дона Мануеля: «його відсутність, ніби кликала мене, так, наче далеко від мене він піддавався небезпеці та потребував мене» [5, с. 114].

Другий приклад – прихована ідентичність. Її найпершим виразником є сам Дон Мануель – священник, який утратив віру, але продовжує виконувати свої

обов'язки, приховуючи власні думки. Протягом усього роману неодноразово подаються приклади замовчування ідентичності Мануеля: «об'єднаний у храмі люд – чоловіки й жінки, старці й діти – кілька тисяч осіб, усі ми в унісон декламували «Вірую»... І то не був хор, а лише один голос, один простий і єдиний голос, злитий голос усіх в одне ціле і перетворений в гору, вершиною якої, інколи невидимою з-за хмар, був Дон Мануель. І дійшовши до «вірую» у воскресіння мертвих і життя будучого віку», голос Дона Мануеля поринав, ніби в озеро, в голос всього народу, так, ніби він замовкав» [5, с. 102]; «незворушна радість Дона Мануеля була тимчасовою, земною формою його безконечного і вічного смутку, який він із героїчною святістю приховував від зору та слуху інших» [5, с. 108].

Отож, мовчання стає одним із різновидів спілкування, котре можна розглядати по різному: і як перерву, і як розрив у спілкуванні, і як неможливість висловити власних думок. Адже, за словами Л. Вітгенштайна, «Про те, про що не можна сказати, треба мовчати» [1, с. 86]. Святий Мануель мовчить про свої переживання й уникає самотності, постійно намагаючись знаходитися серед людей і займатися різними справами, лише для того, щоб позбутися можливості занурюватися в мовчання. У даному випадку доцільно буде знову згадати Л. Вітгенштайна з його ідеєю маскування думки з допомогою мови. Мануель свідомо приховує свої думки, тому що «з зовнішньої форми маски не можна скласти уявлення про форму замаскованої думки. Бо форму маски утворено зовсім не для того, щоб із неї можна було впізнати форму тіла» [1, с. 36].

Ця містичність мовчання в романі М. де Унамуну передається через символ очей: «в його очах відбивалася вся синя глибина нашого озера. У ньому відображалися погляди всіх нас» [5, с. 95]. Також через очі отримуємо артикуляцію думок головного героя: «В його синіх, як озерна вода, очах я прочитала не знати який глибокий смуток» [5, с. 104].

Окрім цього, ще однією функцією мовчання, відображену в романі Унамуну, є порятунок. Коли суддя просить отця Мануеля змусити злочинця зізнатися у скоєному, він відповідає: «Я ні з кого не витягуватиму істину, котра може привести до його загибелі»; «істина [...] є мабуть чимось нестерпним, згубним; прості люди не змогли б ужитися з нею».

Це ідентичність того ж Лазаря, котрий свідомо піддався впливу Дона Мануеля, що відкрив йому свої сумніви, а разом із ними необхідність обов'язку: «Дон Мануель переконував його, головним чином серед отих руїн старого цистерціанського абатства, щоб він не обурювався, щоб подав хороший приклад, щоб долучився до релігійного життя села, щоб удавав віру не вірячи, щоб приховував свої думки з цього приводу, навіть на намагаючись повчати когось, повернувшись іншим чином» [5, с. 122].

Коли Лазар запитує, чому ж Мануель все-таки розкриває свою ідентичність йому, а не продовжує її замовчувати, то той відповідає: «Бо вона так мучить мене, що коли б я не зробив цього зараз, то закричав би про неї серед площі, а цього не можна робити ніколи, ніколи. Я тут для того, щоб дозволити жити душам моїх парохіян» [5, с. 123].

Таким чином, дізнавшись таємницю отця Мануеля, Лазар набуває тієї ж ідентичності – «Він усе більше занурювався в бездонну душу Дона Мануеля» [5, с. 128] – і вже після смерті священика розуміє, що є продовженням Мануеля: «разом зі мною помре ще один шматочок душі Дона Мануеля» [5, с. 145].

Це також ідентичність Анхели, котра дізнається від свого брата про приховану ідентичність свого священика: «Чи може я, Анхела Карбальїно, тепер п'ятдесятирічна, залишилася єдиною особою, котра в цьому селі піддалася нападу думок, що виявилися дивними для інших?» [5, с. 147].

Проте обидва приклади ідентичності – штучний і прихований – не дозволяють побачити справжньої людини, «людини з плоті та крові», людини Мануеля, Лазаря, Анхели. Тому що в першому випадку не можна побачити межі між штучністю (прибраними масками священика, прогресиста-атеїста, школярки), а в другому – ця межа розмивається.

Відтак, Унамуно пропонує третій варіант ідентичності – інтраісторичний – до якого вводить своїх героїв і який пояснює в своїй філософській праці «Довкола кастицизму»: «Все, що кожного дня розповідають, історія «цієї історичної миті» – це ніщо інше як поверхня моря, поверхня, котра заморожується та кристалізується в книжках і реєстрах, а закристалізувавшись, стає твердою покрівлею, що важить не більше, ніж інтраісторичне життя, котре існує під цією корою й палає безкінечним вогнем. Газети нічого не кажуть про тихе життя мільйонів людей без історії, які щогодини, щодня, в усіх куточках землі прокидаються з сонцем і йдуть у поле, щоб продовжити темну і тиху, щоденну і вічну працю, працю, яка, ніби океанські корали, закладає основи, на якій тримаються острови Історії... Це інтраісторичне життя – мовчазне і безперевне, як морське дно – є субстанцією прогресу, справжньою традицією, вічною традицією, не оманливою, якої, зазвичай, шукається в минулому, похованому в книжках і паперах, пам'ятниках і каменях» [3, с. 212]. Такою є ідентичність повсякденного життя, в якій конкретна людина, село, озеро, гора зливаються в одне ціле.

До неї свідомо прагнуть Дон Мануель, навернений ним Лазар і, після певних сумнівів, Анхела. У ній вони знаходять опору – село, озеро, гора – обов'язок та ціль життя. Найвиразніший приклад цієї інтраісторичності проявляється в образі пастушки, котра, високо задершись на вершину гори, навпроти озера, «співала свіжішим, ніж його вода, голосом». Мабуть, саме тоді Дон Мануель остаточно переконав Лазаря та повернувши його до своєї ідентичності: «Дивись, здається, ніби час спинився, ніби ця дівчина була там завжди, і завжди співала, і залишиться там назавжди, як на початку моєї свідомості, так і на її завершенні. Ця дівчина, разом зі скелями, хмарами, деревами, водою – частина природи, а не історії» [5, с. 129].

Отже, інтраісторичність в Унамуно з'являється як прояв колективної ідентичності, що набуває досить конкретного визначення в словах «моє Вальверде де Люсерна», в якій індивідуальність зберігається лише у формі обов'язку. Того самого екзистенційного обов'язку, що набуде максимального розкриття в «Чумі» Альбера Камю, а в Унамуно, замість лікаря Ріе, священик Мануель говорить: «Знаєш, Лазарю, я допомагав легко померти вбогим, незнаючим, неписьменним селянам, які майже ніколи не покидали села, і з їхніх вуст я зумів дізнатися, хоча й не розгадав цього, істинну причину захворювання смертю, і там, у головах їхнього смертного ложа, я зумів побачити всю темноту провалля смутку життя. Це в тисячі разів гірше, ніж голод! Отже, Лазарю, продовжуймо вбивати себе в нашій справі та в наших людях, нехай вони снуть своїм життям, як озеро снить небом» [5, с. 131].

Таким чином, Унамуно, як мислитель-екзистенціаліст, намагався віднайти цю істинну людину – «з плоті та крові» – ідентифікувати її. Свій пошук він починає від людини історичної, від поверхневих ідентичностей, далі переходить до прихованих і приходять до колективної ідентичності. Символом цієї колективної ідентичності стає святий Мануель, а Анхела, пишучи історію Мануеля інструменталізує цю колективну ідентичність, виходячи із власної самоідентифікації з ним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus. Філософські дослідження / Л. Вітгенштайн. – К. : Основи, 1995. – 311 с. – С. 36.
2. Люббе Г. Историческая идентичность / Г. Люббе // Вопросы философии. – 1994. – № 4. – С. 108–113.
3. Unamuno M. En torno al casticismo [Електронний ресурс] / M. de Unamuno. – Режим доступу : www.cervantesvirtual.com.
4. Unamuno M. Mi religión [Електронний ресурс] / M. de Unamuno. – Режим доступу : www.ensayo.rom.uga.edu.
5. Unamuno M. San Manuel Bueno, mártir / M. de Unamuno. – Madrid : Cátedra, 1982. – 155 p.